

DIDA, 'nodrissa', mot que amb aquesta forma i sentit precisos és només català, però representat en variants molt semblants, o en formes i sentits lleument o més o menys diferents, en diversos llenguatges veïns: mossàr. *dāda* (*dāda*) 'dida' (i *dād/did* 'nodridor, preceptor'), gr. *τλρθη* 'dida' i *τιτθός* 'mamella, mugró', base *diti* 'mamella'; tots ells reflecteixen més o menys perfectament un mot DIDA (o DĪDDA) que apareix documentat en llatí vulgar tardà amb els sentits de 'mamella' i de 'dida'; i relacionat, més de lluny, d'una banda amb el cast. i oc. *teta* 'mamella', fr. *tête* (i *téton, têter*), i germ. *TITTA* 'mamella', d'altra banda amb noms infantils de la germana gran, l'àvia, el pare o l'oncle, com l'angl. *dad*, rus *ded*, *djadja*, bereb. *dadda*, cat. *teta*, cast. *tata*, persa *dada*, turc *dadi*; es tracta, doncs, d'una arrel imitativa del llenguatge pueril que s'ha aplicat en moltes llengües a éssers i coses que protegeixen o crien l'infantó, i que en català i altres varietats romàniques va tendir des d'antic a especialitzar-se en la mamella o en la persona que alletava. □ 1.ª dsc.: fi S. XIII, *Set Savis*, Llull.

«Ac nodrisses / --- / les *dides* vénen a l'infant, / e veren aquí molta sanch / ---», *Set Savis*, v. 658. En Llull el trobem en «Blanquerna hagué *dida*, sana en sa persona, per tal que de sana let fos criat, car per mala llet són los infants malalts y despoderats en sa persona; y era la *dida* honesta y de bona vida, perquè cosa és que's deu molt evitar, en lo alletar dels infants, si la *dida* és malsana, y que estigua en peccat o que haja en si mals vicis, y que sia de mala complexió» (*Blanq.*, NCl. I, 30.15; O. C., ed. 1914, I, 13); i encara que ací no hi hagi el ms. originari, el mot en tot cas és lullià: «infant qui plora --- pus abrivadament --- quer e-s met en la falla <falda> de sa mare o de sa *dida* que no fa a nulla altra persona» (*Contempl.*, 280.27); «l'infant havia bona *dida* e ben complexionada --- e menys de la sua *dida*, jo n'haguí d'altres dues», Muntaner (Casac. VII, 55.16, 18).

L'usà Eiximenis, manant que l'home caritatiu pagui bé els *missatges*, *sirventes* e *dides* (*L. de les Dones*, c. al cap. 310); «fom nats en la casa baixa del castell de Balaguer --- e encontinent hageren-nos *dides*, e alletaren-nos», *Cròn.* del Cerimoniós (58); les *Màximes Morals* de fi del S. XIV aconsellen «pren aquest segle per *dida* e l'altre per mare» (*CoDoACA* XIII, 168); «Sent Thomàs, la *dida* que'l criava, hun dia volch-lo lavar ab aygua tèbea, e ---», StVicentF (*Quar.*, 15.83); «concertaren / que fos la *dida* / qui hac parida / la criatura», d'aquest infant / que'ns ha Déu dat, / per ta bondat, / sies tu *dida*, / puyes est fornida / de let tant bona», JRoig (*Spill*, 4809, 5059); JoMartorell ens mostra Carmesina planyent-se que «sens causa neguna sia represa per la *dida* qui m'à alletada» (Ag. II, 61); «la *dida*: nutrix; los *bolquers* ---», OPou (*TbPu.*, 309).

El sentit sovint s'amplia, esp. a la *dida* seca: en un testament rossellonès de 1560 un senyor fa una deixa a «madona Joana y a madona Catherina, vuy stants per *dides* en ma casa» (*InuLC*); JoMartorell l'aplica als quadrúpedes: «per ço com aquest cavall ha mamat

let de somera, e per quant les someres tenen les orelles caygudes, lo cavall ha pres de la *dida* lo seu natural» (ed. princeps; Ag. I, 353; Riq., § 110, p. 280). En particular s'esdevenia no rarament que una *dida* o criadora, abusi o se n'abusi per a conductes pecaminoses: «véu-lo ballant, / jove, galant, / --- per ella tench / un gentil rench / --- / hach ben justat / --- / ella-l convida, / cabé-hi la *dida*: / sens testimoni / féu... 'matrimoni'» (JRoig, v. 1140); com que sempre han tingut bec les oques, el cas es devia haver repetit bastant i així anomenaren sarcàsticament +*dida franca* l'alcovota («la maçipa o *dida franca* que'l dit acte farà o consentirà») i l'*InuLC* cita la frase «dient que'l grat dels senys és vella *dida*», d'un text rossellonès (fi Edat Mitjana, en «Vidal 78», epòtser el «Cançoner Cat. del Rosselló» de Pere Vidal?).

Per a exs. dels escr. Renaix., veg. el *DBal*. Dispossem, doncs, de proves de sobres que *dida* ha estat un d'aquells mots que formen una constant en totes les èpoques i dialectes de la llengua, com sigui que avui segueix encara en ús fins als límits rossellonesos, alacantins (*AlcM*), balears (eiv., PzCabr.) i fins a l'Alt Pallars (VFerrera, 1933), d'on passa, i fins i tot ha de ser usat de vegades a la Vall d'Aran (*BDC* VI, 23; *ALCat.*, 633). Per més que allí ja no és mot autòcton: és una paraula, en efecte, que ha estat sempre estranya a tots els dialectes de la llengua d'oc (*TdF*, *PSW*, *PDPF*) i de la llengua castellana.

I tanmateix tenim proves concretes que ja circulà en certs sectors de la Romània, des d'alguns textos, poc nombrosos i tardans, del llatí vulgar. Ernout-M., Du C. i Walde-H. en citen un parell de testimonis des del Soranus llatí (*Gynaec.* I, 44.46 i passim) i el «Dioscòrides lombardus», Ss. V i VI. En algun d'aquests textos hi ha la glossa inequívoca «nutrix»; en d'altres el sentit de *dida* queda més ambigu entre 'dida' o 'mamella', o bé es tracta més aviat i en forma clara de la mamella.

'Mamella' fou, en efecte. El Dioscòrides italià del S. VI dona receptes d'herbes per fer «crescere *didas* virginum» ('augmentar les mames de les noies') i en recomana una altra, l'*amygdalinum* (ungüent de pasta d'ametlles, oli rosat, etc.) perquè «*rugas* extendit et *didas* pendentis colligit» (relleva les mamelles penjadisses o escorregudes), amb els *tumores didarum* tradueix el gr. *μαστούς φλεγμολλοντας* 'mamelles tumefactes', i en algun altre passatge tradueix el gr. *τιθός* 'mugró' (edicions Hofmann-Stadler, en *RFgn.* I, 72; XIII, 240 i ss.; XIV, 611); Heraeus (*ALLG* XIII, 165) guiant-se pel *Gynaecium* llatí de Soranus (I, 44.46 i passim) el classifica entre els mots del parvulari («Die Sprache der römischen Kinderstube») i, l'entén com a 'mamella', i a això és el que apunta la glossa dels tan antics *Hermeneumata Leidensia* «*dida*: ζελζιυ» (*CGL* III, 12.50).¹ Altrament *dida* i l'homòleg *dada* passen des del sign. 'mamelles tumefactes' de Dioscòrides a designar les tumefaccions de les mames, segons un vell traductor baix-latí del *De morbis mulierum* de Moschio (Du C., s. v. *dida*); i en dialectes del Nord de Portugal es diu *dada* a Valpaços